

SOCIJALNA I EMOCIONALNA KLIMA U RAZREDU

Muamer TINJAK

Kolika je uloga nastavnika u školi? Može li on i koliko svojim radom i ponašanjem uticati na rezultate učenja i nastavni proces? Ovo su pitanja koja često postavljamo. Nema jasnih odgovora na ova pitanja. Ali, sigurno možemo reći da je uloga nastavnika u kreiranju i ishodima nastavnog procesa velika, možda i odlučujuća.

Odnose ili relacije u školi odlikuje sticanje znanja, koje proizlazi iz ukupnih odnosa unutar škole (raspoloženja i ugođaja). Znanje se ne može sticati bez potrebnog ugođaja i raspoloženja, zadovoljstva i radosti.

Odnosi unutar škole mogu biti aktivni, pasivni i neutralni. Ranije su se odnosi nazivali atmosferom, pa je bila radna atmosfera i emocionalna atmosfera. Danas se to naziva klima (radna klima), pa imamo socijalnu i emocionalnu klimu ili ozračje. Povoljna radna klima je važan uslov uspjeha u jednom kolektivu, pa tako i u razredu.

Uticaj nastavnika na rezultate učenja

Ponašanje nastavnika uveliko utiče na rezultate učenika u učenju.

Ponašanje nastavnika, zajedno s reakcijama učenika, može izazvati specifičnu razrednu klimu koja se ogleda kroz:

- a) emocionalno ozračje (toplina i podupiranje, suprotno kritici).
- b) socijalno ozračje (odnosi podređenosti, prava odlučivanja i inicijative),
- c) interakcija (stepen aktivnosti učenika i nastavnika i inicijative u procesu učenja),

Na nastanak pojedine karakteristične klime utiču:

- ličnost nastavnika, njegov karakter i temperament,
- njegovo znanje i mišljenje o tome koje ponašanje daje dobre obrazovne rezultate,
- njegova lična obrazovna filozofija: koje obrazovne ciljeve želi postići u svom radu.¹

Emocionalna klima

Emocionalna klima predstavlja temelj ili osnovu radne klime. Ukoliko u nekom kolektivu nije prisutna vedra radna atmosfera, opuštenost, smijeh, šala, ushićenost, oduševljenje, pozitivan poticaj, međusobna tolerancija i uvažavanje, nije moguće govoriti o dobroj emocionalnoj

¹ *Psihologija učenja i nastave*, Vlado Andrić i Mira Čudina-Obradović, Školska knjiga, Zagreb, 1996. str. 131

klimi. A ukoliko nema povoljne emocionalne klime, teško je očekivati i povoljne rezultate. Emocionalne osobine nastavnika utiču na emocionalnu klimu u razredu.

Dobar nastavnik je uvijek inicijator pozitivnih procesa u okolini, bilo u razredu ili unutar samog kolektiva. Svojom kreativnošću, vedrinom, dobrim raspoloženjem i poletom za rad, utiče na svoju okolinu. Tamo gdje ima makar jedan nastavnik sa navedenim osobinama, moguće je očekivati pozitivnu klimu i radnu atmosferu.

S druge strane, ukoliko je nastavnik dovoljno *komotan* i ima širine te dozvoljava i potiče učeničku kreativnost, protok novih ideja, radoznalost i originalnost, to je za svaku pohvalu. Učenici to razumiju na sasvim ispravan i poticajan način. Pomoći učeniku da se sam izražava, znači omogućiti mu kreiranje vlastite percepcije slike samog sebe, razvijanje vlastitog identiteta i osobnosti. Omogućiti mu da već postojeće osobnosti dopunjava novim idejama i sadržajima.

Autoritaran, represivan i nesiguran (plašljiv) nastavnik izaziva potpuno suprotan efekt. On svojim ponašanjem *guši* učeničku kreativnost, polet, zaustavlja nepohodnu cirkulaciju novih ideja, sputava razvijanje osobnosti učenika. Gradi sliku učenika potpuno suprotnu od prethodne. Njegovo uspostavljanje autoriteta na satu nije bazirano na stvarnoj autoritativnosti i znanju, nego na prisili, strahu, strogoći i prijatnji. Takav nastavnik formira djeci sliku da trebaju učiti iz straha od slabih ocjena, a ne zato što je učenje stvarna potreba.

Važno je napomenuti da postoji potreba da svaki nastavnik povremeno ispita kom stilu i profilu nastavnika pripada. Ukoliko utvrdi svoje stvarno stanje, onda je moguće da izvrši i odgovarajuće korekcije u svom ponašanju. Ako ne želi spoznati svoje stanje i negira stvarnu sliku svoga rada, onda je već problem za takve nastavnike, jer oni odbijaju priznati svoje greške.

Razredna klima najviše zavisi od samog nastavnika. Sve zavisi od toga hoće li nastavnik stati iza svojih učenika, podržavati ih, poticati, ohrabrivati i uvažavati njihove ideje i inicijative. Stepenn njegove kooperativnosti presudan je

u uspostavljanju razredne klime. Povoljna razredna klima doprinosi boljim rezultatima učenja, a dobri rezultati, opet, pomažu razvijanju povoljnije klime. Moglo bi se reći da su uzajamno povezani. Da bismo mogli sagledati ukupne rezultate rada, potrebno je poznavati okolnosti u kojima se izvodi nastava, je li klima poticajna ili je obeshrabrujuća.

Razredno okruženje sastavni je dio procesa učenja, pa ono utiče na svakog nastavnika i učenika. U svakoj školi razredni nastavnici i učenici moraju se prilagoditi arhitekturi školske zgrade – ukupnom prostoru, položaju i broju vrata i prozora, visini stropa i izolaciji zidova (Ross, 1982). Međutim, stvaralačko uređenje prostora valja provesti imajući na umu da određeni fizički uvjeti i veličina prostora mogu snažno uticati na stavove, ponašanje, pa čak i uspjeh učenika.²

Socijalna klima

U razredu nastavnik ima ulogu autoriteta i ima pravo donositi odluke. On je rukovodilac u razredu. Od njega zavisi kako će upotrebljavati svoj autoritet, jer način rukovođenja je način upotrebe autoriteta.

Način rukovođenja direktno utiče na ishod i rezultate učenja i rada, ali i na ponašanje učenika. Mnogo istraživanja vršeno je na ovom polju i došlo se do rezultata da iz nastavnikovog rukovođenja prističu različiti stilovi rukovođenja:

- a) **Autokratski stil.** Sve odluke o aktivnosti i postupcima u skupini donosi odrasli rukovodilac, bez objašnjavanja, obrazloženja i bez određivanja plana akcije.
- b) **Demokratski stil.** Sve odluke donose se zajednički, na osnovu diskusije, uz pomoć i poticanje odraslog rukovodioca.
- c) **Stil potpune slobode.** Odrasli rukovodilac ima pasivnu ulogu i ostavlja punu slobodu skupini ili pojedincima. On pruža pomoć i informacije samo kad se to od njega traži.

Za ove stilove karakteristično je sljedeće ponašanje rukovodioca:

² C. Marsh, 1994., str. 31. Fusnota preuzeta iz knjige *Školska pedagogija*, autori: Dževdeta Ajanović i Marko Stevanović, Sarajevo, 1998., str. 179

Autokratski: izdavanje naredbi, prekidanje drugih u aktivnosti i inicijativi, česta nekonstruktivna kritika, česte pohvale i odobravanje.

Demokratski: davanje informacija, sugestija, poticanje samoinicijativnosti;

Potpuna sloboda: davanje uputa o postupcima.

Ovi stilovi proizveli su različitu atmosferu kod djece. Autokratski stil je izazvao najviše nezadovoljstva, ovisnosti, traženja pažnje, očekivanje i traženje uputa... Demokratski stil je razvio prijateljske odnose, fokusiranost i usmjerenost na zadatke, a tamo gdje je bila potpuna sloboda vidan je nedostatak samostalnosti, pomanjkanje vlastite inicijative, ideja i samostalnog promišljanja.

U razredima u kojima prevladava frontalna nastava i istovremeno poučavanje cijelog razreda na isti način, nastavnik mora imati autoritativnu ulogu. Veći dio vremena provodi u uspostavljanju discipline i radne atmosfere. Posljedica ovog ponašanja su česti disciplinski prekršaji i nezainteresiranost učenika.

Pokušaj de se prevaziđe ovaj problem proizveo je demokratsko rukovođenje u odjeljenju, što, također, nije uvijek davalo najbolje rezultate.

Kod predškolske djece se pokazalo da nije ni važno koji je tip rukovođenja u održavanju pažnje pri crtanju. Ali, potpuna sloboda imala je negativne posljedice, što znači da je potrebno da mala djeca dobijaju upute od nastavnika bilo kojeg tipa.³

U osnovnoj školi se radilo upoređivanje dviju klima autokratskog i demokratskog tipa. U autokratskoj atmosferi bila je veća radna angažiranost, a u demokratskoj atmosferi bila je manja radna angažiranost, ali su međusobni odnosi djece bili mnogo bolji.⁴

3 W. L. Brittain, *Creativity, An and the Young Child*, McMillan, London, 1979,

4 J. Morrison, Strukturiranost nastave, količina radne aktivnosti i socijalna klima, *Primijenjena psihologija*, br. 1- 2, Zagreb, 1980. Fusnote preuzete iz knjige *Psihologija učenja i nastave*, Vlado Andrić i Mira Čudina-Obradović, *Školska knjiga*, Zagreb, 1996., str. 138

Međusobna interakcija nastavnik – učenik

Međusobna komunikacija, govor nastavnika i učenika najbolji je pokazatelj odnosa i klime u razredu. Prema N. A. Flandersu (vidi prilog) i njegovoj listi, komunikacija se svodi na govor nastavnika i govor učenika. Flanders pravi analizu direktnog uticaja govora nastavnika kroz predavanje, izdavanje zapovijedi i učenikovo odgovaranje, ili indirektnog kroz savjetovanje, pohvalu, ohrabrenje i učenikovo postavljanje pitanja. Flanders je analizom svoje liste primijetio da nastavnici sputavaju učenike postavljanjem pitanja i prisiljavanjem da rade isključivo po instrukcijama, ne dozvoljavaju im da preuzmu inicijativu, ne uvažavaju mišljenje i stavove učenika, dok indirektnim pristupom dolazi do razvijanja kreativnosti, samostalne inicijative i obogaćivanja vlastitog rada, primjenjivanja vlastitih ideja i stavova. Ovakav oblik rada stimulira učenike i rezultira razvijanjem zdrave diskusije i sudjelovanjem u samostalnim i zajedničkim projektima

Ovdje se mora napomenuti da su brojna istraživanja pokazala da učenici usvoje više znanja kad ih nastavnik direktno poučava nego kad samostalno rade, što dovodi do zaključka da govor nastavnika u obliku demonstracije i dalje ima važnu ulogu u poučavanju te da su nerealna prevelika očekivanja od potpuno samostalnog učenikskog rada. Prednosti od direktnog poučavanja proističu iz nekoliko izvora, koji su, zapravo, nužni preduvjeti učenja uopće:

1. Više vremena je provedeno u stvarnom radu,
2. Nastavnik upravlja zadržavanjem pažnje na predmetu proučavanja,
3. Nastavnik organizira ponavljanje i primjenu stečenog znanja radi boljeg pamćenja.

Ukratko, direktnim poučavanjem postiže se maksimalni učenikov angažman⁵ te je ono primjerenije za pojedince maloga iskustva i samostalnosti u njegovu postizanju.

Direktne metode poučavanja važnije su za niži uzrast, dok su indirektno metode važnije i uspješnije u srednjoj školi i na fakultetu.

5 J. Brophy, *Teacher Behavior and its Effects*, »Journal of Educational Psychology«, vol. 71, br. 6, 1979.

Zaključak

Može se zaključiti da korištenje samo jednog pristupa, bilo autokratskog, demokratskog ili davanja potpune slobode učenicima, ne pruža idealne rezultate učenja i klime u razredu. Ali, dobra kombinacija ovih tipova poučavanja može dati neočekivano dobre rezultate. I dalje je najvažnija uloga nastavnika, jer on određuje i pronalazi mjeru upotrebljavanja autoriteta, bilo demokratskog ili autokratskog. Od njegove umješnosti, radne sposobnosti, vedrog raspoloženja i pozitivne energije koju širi oko sebe zavisi čitav nastavni proces.

Pozitivna klima u razredu odlikuje se visokim očekivanjima nastavnika i usmjeravanjem na učenje. Nastavnik učenike motivira, ohrabruje i pokazuje da u njih ima povjerenja. Dobar nastavnik više vremena provodi u rješavanju zadataka, pripremanju za nastavu i pripremanju učenika, a manje na uspostavljanju discipline u razredu.

Pozitivna klima je rezultat usmjerenosti na obrazovne ciljeve i znanje, a ne samo na ocjene, pohvale ili nagrade, koje su samo vanjske procjene znanja. Ona kod učenika razvija stalno interesiranje i motiviranost za rad i učenje.

Literatura:

---

1. *Mijenjajmo naše škole*, Luise Stoll i Dean Fink, *Educa*, Zagreb, 2000.
2. *Inovacije u nastavi*, dr. Petar Mandić, *Svjetlost*, Sarajevo, 1977.
3. *Psihologija učenja i nastave*, Vlado Andrilović i Mira Čudina-Obradović, *Školska knjiga*, Zagreb, 1996.
4. *Školska pedagogija*, Dževdeta Ajanović i Marko Stevanović, *Prosvjetni list*, Sarajevo, 1998.

Prilog

FLANDERSOVA LISTA ZA ANALIZU RAZREDNIH INTERAKCIJA⁶**Govor nastavnika**

Indirektno poučavanje

1.

Prihvata emocije: prihvata i razjašnjava emocije učenika – i pozitivne i negativne (tu pripada predviđanje emocija i podsjećanje na njih).

2.

Hvali i ohrabruje: ponašanje ili rad. Tu pripadaju i šale za olakšavanje napetosti, odobravanje glavom i hrabrenje («Da, da», «Tako je» i sl.).

3.

Prihvata i primjenjuje učenikovu misao: razjašnjava je i razrađuje. Kad to sadrži sve više nastavnikovih ideja, prelazi se na kategoriju 5.

4.

Postavlja pitanja: o sadržaju ili postupku, sa željom da od učenika dobije odgovor.

Direktno poučavanje

5.

Predaje: iznosi činjenice ili mišljenja o sadržaju ili postupcima, izražava svoje mišljenje, postavlja retorička pitanja.

6.

Daje upute, naredbe, zadatke koje učenik treba izvršiti.

7.

Kritizira ili se poziva na autoritet. Tu pripadaju tvrdnje koje trebaju uticati na ponašanje učenika; grdnje, obrazlaganje nastavnikovih postupaka, isticanje »ja«.

Govor učenika

1.

Učenik odgovara: govor učenika kao reakcija da započinje govor; inicijativu za govor učenika daje nastavnik. Učenik samoinicijativno započinje govora (tu pripada i prozivanje učenika).

2.

Tišina ili metež: pauze, period tišine ili meteža.

6 N. A. Flanders, *Analyzing Teacher Behavior*, Addison Wesley, Reading Massachusetts, 1970. Fusnota preuzeta iz knjige *Psihologija učenja i nastave*, Vlado Andrilović i Mira Čudina-Obradović, *Školska knjiga*, Zagreb, 1996., str. 134

Summary

SOCIAL AND EMOTIONAL ATMOSPHERE IN
THE CLASSROOM

Muamer Tinjak

Favorable working environment is an important condition for the success of any group.

Emotional environment represents the foundation or the bases of a working environment.

Teacher has a role of an authority in a classroom, and he is the one who makes decisions. He is the leader of the class. The manner of leading and directing the activities of the class will depend on teachers' personality and his ability and the manner in which he uses that authority. This will directly reflect upon the outcome and the results of the work and the process of learning, but it will also reflect upon the behavior of the student. We have three forms of the leadership in the classroom: autocratic, democratic and giving the full freedom to the students.

The use of only one of these methods of teaching whether it be democratic, autocratic or the method giving the full freedom to students does not promise ideal results of studying nor a favorable environment in the class. However, the good combination of these three methods can give results beyond our expectations. Still, the role of the teacher is essential for he is the one who decides and works out the measure in which authority, whether democratic or autocratic, is used. The whole of teaching and learning process depends on his skill, capability, charisma and positive energy that he spreads around. Positive environment in the classroom is marked by the high expectations that teacher has from his students and by his ability to direct students towards learning. The teachers job is to motivate encourage students and to show them that he has a faith in their success. A good teacher spends more time in solving the problems and tasks, preparing for the class and on preparing students for the class and lesser time he spends on establishing discipline.

Positive environment is the result of teachers focus on educational tasks and knowledge, not only on grades, praises and prizes that are, by the way, only formal methods of the evaluation of knowledge.

Good environment in the classroom develops interest and motivation for work in students.

موجز

المناخ الاجتماعي والعاطفي في الفصل

معمرّ تينجك

يعتبر مناخ العمل الملائم شرطاً من الشروط المهمة لنجاح أية مجموعة، وينطبق ذلك أيضاً على الفصل المدرسي.

ويمثل المناخ العاطفي الأساس الذي يقوم عليه مناخ العمل، والمدرّس هو صاحب النفوذ في الفصل وله الحق باتخاذ القرارات، وهو المسؤول عن إدارة الفصل، ويعتمد نجاح المدرّس في إدارة الفصل على مدى حسن استخدامه لنفوضه. ويؤثر أسلوب إدارة الفصل تأثيراً مباشراً على نتائج التعليم والعمل، وعلى سلوك التلاميذ أيضاً. يوجد ثلاثة أساليب للإدارة: استبدادي أو ديمقراطي أو ليبرالي.

إن الإقتصار على استخدام أحد هذه الأساليب الثلاثة لا يأتي بالثمار المرجوة من التعليم وملاءمة المناخ في الفصل، بينما يؤدي التوفيق الجيد بين هذه الأساليب الثلاثة إلى تحقيق نتائج جيدة تفوق كلّ التوقعات. وهنا يكون دور المدرّس هو الأكثر أهمية لأنه هو الذي يحدد المعيار ويجده ويقرره لاستخدام نفوضه بشكل استبدادي أو ديمقراطي. وتعتمد العملية التدريسية برمتها على مهارة المدرّس وكفاءته وطيب مزاجه والطاقة الإيجابية التي ينشرها حوله.

ويمتاز المناخ الإيجابي في الفصل بمستوى رفيع من توقعات المدرّس وتوجيهاته نحو التحصيل العلمي، فهو الذي يشجع التلاميذ ويحفّزهم ويشعرهم بأنه واثق منهم، والمدرّس الجيد يمضي جلاًّ وقته في حل المسائل وتحضير الدروس وإعداد التلاميذ، وما تبقى من وقته يصرفه إلى إقامة الانضباط في الفصل.

والمناخ الإيجابي يأتي نتيجة للاهتمام بالمعرفة والأهداف التعليمية، وليس فقط بالتركيز على الدرجات والثناءات والمكافآت التي لا تمثل سوى المظهر الخارجي لتقييم المعرفة.

إن المناخ الإيجابي ينمي عند التلاميذ الاهتمام المتواصل ويحفّزهم على العمل والدراسة.